

7. STAROSLOVĚNSKÁ TVORBA

- 862 se kníže Rastislav obrací na byzantského císaře Michaela III. s prosbou o učitele víry znalé slovanského jazyka a organizátory církevních záležitostí
- *Konstantin* Filozof – učenec, jeden z nejvzdělanějších lidí své doby, sčtělý, filologický talent
- *Metoděj* – schopnosti organizační a administrativně správní, diplomat
po přijetí ve VMŘ cestovali do Říma, kde byli přijati papežem, Konstantin zde v klášteře umírá, Metoděj nadále působí (přestože přijal fci arcibiskupa, nemohl ji nějakou dobu vykonávat kvůli mocenskému zájmu bavorských biskupů)
souhlas papeže s používáním v liturgii jiného jazyka než latiny byl spojen s tím, že nejprve byly texty čteny latinsky a potom slovansky
- po smrti Metoděje 885 vítězí latinská bohoslužba a Metodějovi žáci jsou vypuzeni v VMŘ → staroslověnská literatura zde zásadním způsobem podlomena
- exulanti odchází do Bulharska (Přeslav a Ochrid), Charvátska i do Přemyslovských Čech (Sázavský klášter do r. 1097) – odtud se slovanská vzdělanost šířila dál (do Polska, Ruska...)
- stsl se stala z nástroje písemnictví určeného pro moravské Slované třetím velkým mezinárodním jazykem (po řečtině a latině), neboť spojovala většinu slovanských národů (i část těch neslovanských)
- Konstantin už v Byzanci překládá **evangeliář** – úryvky z evangelií k předčítání o sobotních a nedělních mších, ve VMŘ ho pak zkompletoval v úplný text evangelií - **čtveroevangelium**

STAROSLOVĚNSKÁ LITERATURA NA VELKÉ MORAVĚ

překlady

- Metodějův **překlad evangelií**, podle některých zdrojů celé bible, podle některých jen jejích úryvků (častěji ale celé bible bez knih Makabejských)
- dále překlady liturgických textů, modliteb, homilií (kázání), životů svatých – především z řečtiny (mnohem méně z latiny, minimálně ze staré horní němčiny)
překlady zpravidla ani nevznikají na velkomoravské půdě – nic o ní nevypovídají

Nomokánon – sbírka církevních předpisů a občanských zákonů týkajících se církve

Penitenciál – sborník předpisů o pokání určený pro kněze a zpovědníky – *Zapovědi svętyjich7 ot6c6*

Zákon sudnyj ljudem – občanský zákoník, soudní zákoník pro laiky

originální díla - nejcennější

Život Konstantinův

Život Metodějův

- vrchol literární činnosti tohoto období
- nejcennější prozaické dílo po umělecké stránce i pro svou pramennou hodnotu
- vysoká umělecká úroveň – užívání veršovaných prvků ve formě částí vložených do textu nebo rytmičování přímé řeči
- obrana díla obou bratří, slovanské bohoslužby, určeny vzdělanému duchovenstvu
- napsané po jejich smrti nejspíše jejich žáky
- někdy označovány jako Panonské či Moravskopanonské legendy, jde však o vyprávění v podstatě historická, najdeme zde minimum fantastiky

- typickým středověkými prostředky jsou tu číselná symbolika (Konstantin – číslice 7)
- vliv byzantské kultury
- vzájemně se doplňují obsahově, liší se však uměleckým projevem autorů
- Život Konstantinův – dvakrát rozsáhlejší, vznikl asi ve VMŘ po Metodějově návratu z druhé cesty do Říma, nejpozději v r. 882
- autorem byl snad spolupracovník věrozvěstů Kliment, pozdější biskup velický
- metafory, přirovnání, rétorické prvky, citáty z Písma
- teologicko-spekulativní, filozofická problematika Konstantinova díla
- Život Metodějův – slohově prostší, až do jeho smrti, vznikl asi brzy po smrti Metoděje (885)
- dochovaly se v řadě pozdějších opisů, nejstarší je rukopis Uspeký ŽM z přelomu 12. a 13. století, další potom z 15. století a mladší
- závislost na byzantské hagiografii
- najdeme v nich i několik sylabických veršů

Proglas k evangeliu – předzpěv, snad Konstantinův

- veršovaná předmluva k překladu evangelia, vysoká básnická úroveň
- nejstarší dochovaná slovanská báseň
- právo člověka na mateřský bohoslužebný jazyk – právo na tradování nejvyšších duchovních hodnot v jazyce srozumitelném lidu
- opěvuje překlad Písma do slovanského jazyka jako základ kultury všem přístupné
- pozoruhodné pojetí rovnoprávnosti všech jazyků
- vyjadřuje kulturní program cyrilometodějský, ale i formulování programu literárního → cesta vedoucí k demokratizaci kulturních statků
- někdy je za autora považován sám Konstantin, někdy Metodějův žák Konstantin Přeslavský
- stojí na počátku obran mateřského jazyka a kultury
- dvanáctislabičný verš s pravidelným předělem po páté slabice
- vliv byzantského verše

panegyriky = oslavné řeči **Pochvala Cyrilovi** (Kliment Ochridský – tvůrce bulharské literární školy, z VMŘ) a **Pochvalné slovo na počest Cyrila a Metoděje**

dochovaly se jen opisy, žádné originální znění (fotografy)

STAROSLOVĚNSKÁ DÍLA V JINÝCH OBLASTECH

1. staré Bulharsko (dnešní Bulharsko a část Jugoslávie)

- opisovaly se památky velkomoravského původu – hlavně církevní
- i originální díla
- *Kliment Ochridský* (Velický) – autor mnoha homilií
- *Chrabr* – autor traktátu o slovanském písmu
- *Jan Exarch Bulharský* – **Šestodnev** – výklad o stvoření světa podle Basileia Velikého
- anonymní tvůrci – **Život Naumův**
- encyklopedická snaha, sborníky překladů
- od 11. století ztráta samostatnosti, úpadek stsl písemnictví

2. Přemyslovské Čechy

- **Život sv. Václava** – 1. stsl. legenda o sv. Václavu
 - asi 40. léta 10. st., nedlouho po jeho smrti (929)
 - paralela s Ježíšem
 - prostý, slovesně vytříbený způsob
 - v krátkosti popisuje Václavův život od narození až po jeho zavraždění bratrem Boleslavem při cestě na ranní modlitbu
 - prostost daná tím, že šlo o legendu breviářskou a kronikářskou
- **Legenda o sv. Ludmile**
- z latinských předloh Život sv. Víta, Život sv. Benedikta, Nikodémovo evangelium, homilie Řehoře Velikého Besědy na evangelije...
- období 10.-11. století

3. Rus

- až od 10. století – zprostředkovaná stsl tvorba Čechami a Bulharskem, pokračuje bez přerušení
- 11. st. **Novgorodské mineje** – sborník životů svatých
- **Svjatoslavův sborník** – encyklopedické shrnutí poznatků z různých oborů
- původní díla **Vyprávění o Borisi a Glebovi**
Život Feodosie Pečerského
zárodečné útvary kronikářské...

4. v ostatních oblastech je stsl literární činnost nejistá nebo až pozdější

VÝVOJOVÉ FÁZE STSL. + PAMÁTKY

1. jazyk, do něhož přeložil ještě v Byzanci Konstantin evangeliář
základem tohoto jazyka, který se označuje jako **prastaroslověnština** nebo soluňská **staroslověnština** byl jazyk Slovanů z okolí Soluně
tato fáze prastaroslověnštiny není rukopisně doložena a její podoba se pouze rekonstruuje
2. období velkomoravské, kdy prastaroslověnština byla přenesena na Velkou Moravu, tam byla přizpůsobena domácímu užívanému jazyku
Tento jazykový standard je prezentován tzv. **Kyjevskými listy**
Kyjevské listy
 - zlomek mešní knihy o 7 listech, římská liturgie s příměsí východních prvků
 - rukopis z Čech z 10. století je nespíše opisem staršího originálu do dob VMŘ
 - jediný staroslověnský text z velkomoravského období, který se zachoval v původní podobě
 - hlaholice
 - část překladu latinského misálu – prozaická předloha
 - veršované, vliv byzantské veršové formy
3. Velkomoravská staroslověnština se stala východiskem celého dalšího vývoje nejstaršího slovanského spisovného jazyka

po zániku stsl. písemnictví na Velké Moravě ztratilo politický a kulturní prostor, takže se vytvořilo několik lokálních, navzájem odlišných redakcí:

a) Staroslověnština české redakce

Užívalo se jí jako nástroje písemnictví v Čechách 10. a 11. století

Pražské zlomky hlaholské

- 4 porušené stránky psané hlaholicí v 11. století
- liturgické hymny přeložené z řečtiny

neliturgické památky:

Glosy Jagičovy (vídeňské) psané latinkou do latinského rukopisu Bible

Glosy Paterovy (svatořehořské) psané latinkou do latinského rukopisu

b) Bulharsko – makedonská redakce

řada památek z konce 10. a 11. století

Památky psané hlaholicí - **Codex Zographensis** – obsahuje čtveroevangelia

Codex Marianus – obsahuje čtveroevangelia

Codex Assemanianus – obsahuje evangeliář

Žaltář sinajský – obsahuje žaltář

Modlitebník sinajský – obsahuje motlitby a cirk. právní texty

Clozianus – obsahem jsou homilie

Dále také jednotlivé listy a zlomky

Památky psané cyrilicí - **Savvina kniha** – obsahuje evangeliář

Codex Suprasliensis – obsahuje homilie a životy svatých

Dále jednotlivé listy a zlomky

c) Charvátská redakce

dvě památky ze sklonku 11. století

tzv. **Hlaholské listy vídeňské**, obsahující sakramentář

tzv. **Baščanska ploča**, nápis na kamenné desce v kostele sv. Lucie v Bašce na ostrově Krk

Nedostatek písemných památek vyvolává někdy pochybnosti o tom, je-li charvátská redakce odvozena přímo z velkomoravské, není-li odvozena z redakce bulharsko-mak.

d) Panonská redakce

Jako nástroj literární tvorby byla na panonském území užívána jen v letech 869 – 873.

Tvořila lokální variantu staroslověnštiny velkomoravské.

tzv. **Frizinské zlomky**

- psány patrně kolem roku 1000
- dva z nich období předcyrilometodějské, spíše stará slovinština se stopami stsl.
jeden zlomek stsl. se stopami staré slovinštiny, z období cyrilometodějského

e) Polská redakce

jazyková svědectví o její faktické podobě jsou zatím nedostatečná

polský typ vzniká nejspíš z redakce české

f) Staroslověnština ruského typu

byla odvozena z bulharsko-makedonské redakce

přichází na Rus v 10. století s oficiálním křtem, stává se jazykem bohoslužebným

Ostromirův evangeliář 50. léta 11. století

Čudovský žaltář

přes celý středověk zde existovala stsl. až do novověku – bez přerušení

vedle staroslověnštiny bulharského původu se zde rozvíjelo i písemnictví v domácím

kulturním dialektu → to vedlo k vytvoření spisovné ruštiny

Staroslověnština, Večerka, 1984.

Starší česká a slovenská literatura, Kopecký, 1987.